

mišljenja i komentari

Naklapanja

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Nedavno sam nazočio jednom poluslužbenom sastanku o udruživanju. O udruživanju – zna se – suradnika u projekte i projekte u programe. Prvo su se izredali govornici: trebalo bi ovo, pa trebalo bi ono (to je bio neuspjao juriš pješadije). Onda sam se konačno javio i skrenuo razgovor na sporedni kolosijek (razlika između oblika "molekulski", "molekulni" i "molekularni"), što bi u vojnoj terminologiji odgovaralo artiljerijskoj vatri po pješadiji koja se povukla na početne položaje. I kad sam tako omekšao neprijatelja, uslijedio je glavni udar: "Ljudi se okupljaju samo na dva načina – ili kao ovce ili kao vojska. Ili ih pas stjera u tor ili vodnik viče: "Vod zbor!". Nasta opći tajac, a ja nastavih: "Ili da to kažem kemijski, da bi nešto pokrenulo treba naći jezgru kristalizacije. Ja vidim tri takve jezgre... " Nakon što sam ih nabrojao, upadne kolegica, pa spomene još tri. "To nisu jezgre kristalizacije, to je magla", odbrusih, a kolegica digno nos, pa kroz vrata. Nato izađe iz sobe prvi kolega, pa drugi... Čiča miča, gotova je priča – propade zbor.

A i morao je propasti, pa trajao i do dana bijeloga. Jer kad čovek čuje sve te diskusije o projektima, programima, organizaciji i reorganizaciji znanstvenoga rada, strateškim smjerovima razvoja i inim veličajnostima, treba mu dugo da dođe k sebi, no nakon što mu se oči priviknu na dnevnu svjetlost lako vidi što zapravo stoji iza tih velikih riječi. Ne stoji ništa. Ili, da kažemo točnije, stoje velike želje i velika očekivanja, ali se nigdje ne može nazrijeti snaga koja bi sve to napravila, ili barem započela. Pogledajmo samo što piše u projektima, u izvještajima o radu! Znam jednu skupinu znanstvenika iz koje nijedan suradnik već četrdeset godina nije održao predavanje pod naslovom (na male se stilske razlike ne osvrćem) različitim od naslova predavanja nego što ga je održao njihov voditelj kada je preuzeo laboratorij prije gotovo pola stoljeća. Mladi se doktor okrene protiv svoga voditelja, jer se hoće osamostaliti. Lijepo. I što sad radi? Radi ono što je radio i prije, a voditelju prepušta (ako zna i umije) da za sebe nađe novu temu.

Pogledajmo čime se naši znanstvenici bave. Čitaš li izvještaj danas i onaj prije deset godina, vidjet ćeš da piše isto. Metode su, istina, postale rafiniranije, objavljeno je još ne znam koliko znanstvenih radova, ali prava vrijednost znanosti nije ni u metodi ni u broju objavljenih znanstvenih članaka. Prava vrijednost znanosti je u problemu, u smjelosti da se postavi neko pitanje i na njega potraži odgovor. Za biti znanstvenikom nije dovoljno predano, pedantno i poslušno izvršavati radne zadatke. Treba imati inicijativu, treba biti kreativan, inventivan, treba imati smjelosti upustiti se u avanturu duha.

A to je ono što našim znanstvenicima nedostaje. Zašto?

Odgovor na to pitanje nije težak. Trebamo se samo sjetiti kako propadaju autoritarni sustavi. U takvim sustavima – zna se – na nož se prihvaća svako neslaganje, svaka kritika, svaka primjedba. Bitna je "klasna svijest", "stajanje na liniji", "izgrađen nacionalsocijalistički karakter"; u takvim sustavima odanost, dužnost, poslušnost postaju najveće ljudske vrline. Sve je dopušteno osim "izdaje" (čitaj: rada protiv vlasti ili klike), a za najveću građansku vrlinu proglašava se osobina čovjeka da se ni s kime ne svađa.* Idealan radnik i suradnik postaje tih, samozatajan, bezličan čovjek – jer takav je čovjek najbolje oruđe u rukama onoga tko drži vlast, u laboratoriju, poduzeću ili državi, svedeno. Nasuprot tome, samosvojni ljudi proglašuju se "fantastima", "nekooperativnim suradnicima", "bundžijama" ili – u ekstremnim slučajima – umno poremećenim osobama i narodnim neprijateljima. Takvim ljudima ne preostaje drugo nego da bježe (u drugo poduzeće ili državu) ili da se sasvim povuku iz javnog života i svoje neispunjene ambicije pokušavaju nadomjestiti hobbijem ili pak traže smirenje u krilu obitelji. Najbolji ljudi tako postaju umirovljenici prije mirovine, ili da upotrijebim grčku riječ u njezinom izvornom značenju, postaju idioti.

I tako to traje – dok ne pukne.

A pukne zato jer ti ljudi koji se u autoritativnim sustavima dižu najviše nisu sposobni za drugo nego da se ulizuju svojim nadređenima, da podmeću svojim kolegama i da odbijaju s nadmoćnim podsmjehom, ako već ne i s gnjevom pravednika, svaku inicijativu koja dolazi "odozdo". Sustav postaje "monolitan", ali – jao! – taj je monolit sav ispresijecan pukotinama. Dovoljno ga je malo udariti da se raspe u prah.

Eto, dragi čitatelju to je slika i prilika naše, hrvatske znanosti: velika imena iza kojih stoji sva sila poslušnih suradnika, malo novih ideja, sve neka paučina i stoljetna prašina. Zraka nam dajte, zraka!

* "U cijelom radnom vijeku", reče neka kolegica prilikom odlaska u mirovinu, "bila sam sa svima dobra. Nisam se ni s kime svađala." U svome cijelom radnom vijeku dotična je, znam, samo poslušno izvršavala naređenja svoga šefa. Čovjek koji ima svoje ciljeve, svoju volju mora se hoćeš-nećeš sukobljavati s ljudima iz svoje radne okoline. Samo je pitanje da se taj sukob riješi na što bezbolniji i civiliziraniji način.